

केंद्र शासनाच्या किमान आधारभूत
योजनेंतर्गत कार्यरत खरेदी केंद्रांची तपासणी
व चौकशी करण्यासाठी दक्षता पथक
नेमण्याबाबत...

महाराष्ट्र शासन
अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग
शासन आदेश क्रमांक: संकीर्ण-२३२५/प्र.क्र.२३५/नापु-२९
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग,
मंत्रालय, विस्तार, मुंबई-४०००३२.
तारीख: ०५ जानेवारी, २०२६

प्रस्तावना:

किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजना ही १००% केंद्र पुरस्कृत योजना असून या योजनेअंतर्गत केंद्र शासन निरनिराळ्या पिकांच्या किमान आधारभूत किंमती जाहीर करते. आधारभूत किंमतीचा लाभ शेतकऱ्यांना होण्याच्या दृष्टीने व त्यांना हमी भावापेक्षा कमी किंमतीने (डीस्ट्रेस सेल) धान्य विकावे लागू नये, म्हणून राज्य शासनातर्फे अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभागाकडून केंद्र शासनाने विहित केलेल्या दर्जाच्या धानाची व भरडधान्याची (ज्वारी, बाजरी, मका व रागी) खरेदी करण्यात येते. महाराष्ट्र राज्यात सदर योजनेंतर्गत विभागाच्या वतीने महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, मुंबई (बिगर आदिवासी क्षेत्रात) व महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ, नाशिक (आदिवासी क्षेत्रात) या दोन अभिकर्ता संस्थांमार्फत खरेदी करण्यात येते. सदर दोन अभिकर्ता संस्थांतर्गत विविध खरेदी केंद्रांमार्फत शेतकऱ्याकडून धान व भरडधान्याची खरेदी करण्यात येते.

योजनेंतर्गत खरेदी केंद्रांकडून खरेदी प्रक्रीया व्यवस्थित व सुरळीत होणे, त्यामध्ये सुसूत्रता येणे, योजनेची अधिक पारदर्शपणे अंमलबजावणी, गुणवत्तेची खात्री, शेतकऱ्यांचे हित संरक्षण व योजनेप्रती उत्तरदायित्व निश्चिती यासाठी अभिकर्ता संस्था व विभाग त्यांच्यांतर्गत कार्यरत खरेदी केंद्रे यांच्यामध्ये प्रभावी समन्वय/नियंत्रण राखणे आवश्यक आहे. त्याचप्रमाणे सदर योजना राबविताना प्राप्त होणाऱ्या तक्रारींची चौकशी करून त्यासंदर्भात योग्य ती उपाययोजना करणे व अनियमितता टाळणे यासाठी खरेदी केंद्रांची नियमित व प्रभावी तपासणी करणे आवश्यक आहे. सदर तपासणीसाठी योजनेंतर्गत दक्षता पथक नेमण्याची बाब शासनाच्या विचाराधिन होती.

शासन निर्णय-

किमान आधारभूत किंमत खरेदी योजनेंतर्गत महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, मुंबई (बिगर आदिवासी क्षेत्रात) व महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ, नाशिक (आदिवासी क्षेत्रात) या दोन अभिकर्ता संस्थांतर्गत कार्यरत खरेदी केंद्राच्या प्रभावी संनियंत्रणाकरिता पुढील प्रमाणे ५ सदस्यीय जिल्हानिहाय दक्षता पथके नेमण्यास या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात येत आहे.

दक्षता पथकाची रचना पुढीलप्रमाणे असेल.

१. सहाय्यक जिल्हा पुरवठा अधिकारी- अध्यक्ष
२. निरीक्षण अधिकारी -सदस्य
३. २ पुरवठा अधिकारी- सदस्य
४. गोदाम व्यवस्थापक-सदस्य

उद्दिष्ट :- धान/भरडधान्य खरेदी प्रक्रियेत पारदर्शकता, प्रामाणिकता, किमान आधारभूत खरेदी निकषांचे पालन, लाभार्थी शेतकऱ्यांना वेळेत व योग्य मोबदला सुनिश्चित करणे तसेच खरेदी प्रक्रियेदरम्यान अनियमितता व गैरव्यवहार टाळणे.

२. **पथकाची कार्यक्षमता** - खरेदी केंद्रावर व गोदामावर तपासवयाची सुची/दक्षता पथकाची कार्यक्षमता खालीलप्रमाणे असेल

अ. खरेदी केंद्रांवर तपासणी करावयाची बाबी -

१. शेतकरी नोंदणी करण्यासाठी अभिकर्ता संस्थांमार्फत नियुक्त खरेदी केंद्रांनी नोंदणी करतांना घेतलेले ऑनलाईन ७/१२ उता-यानुसार व प्रत्यक्ष गाव नंबर १२ (पिकपेरा) नुसार असलेल्या पिक नोंदणी.
२. अभिकर्ता संस्थांमार्फत नियुक्त खरेदी केंद्रांकडून नोंदणी केलेल्या सातबारा धारक शेतकऱ्यांचे आधारकार्ड व त्यांचे बँक खाते याचा तपशिल.
३. संस्थेकडे PoS मशिनची उपलब्धता तसेच सर्व शेतकऱ्यांची नोंदणी ही PoS मशिनद्वारे करण्यात आली आहे याबाबतची पडताळणी करणे.
४. विहीत नमुन्यात लेखा पुस्तके व अभिलेख जतन करण्यात आले आहेत का याची माहिती घेणे.
५. खरेदी केंद्राकडे आवश्यक मूलभूत साधन सामुग्री-ज्यामध्ये, मॉयश्वर मिटर, चाळणी, ताडपत्री, इलेक्ट्रॉनिक वजन काटा, संगणक, स्कॅनर असलेला स्मार्ट फोन, प्रशिक्षित कर्मचारी वर्ग इ.यांचा समावेश असेल.
६. शेतकऱ्यांनी विक्री केलेल्या शेतमालाची ऑनलाईन पावती संबंधीत शेतकऱ्यांना देण्यात आलेल्या आहेत याची तपासणी करणे.
७. खरेदी केंद्रावरील इलेक्ट्रॉनिक वजन काट्यांची वैध प्रमाणपत्रे.

८. खरेदी केंद्रावर उपलब्ध असलेला बारदाना याची माहिती घेणे.
९. खरेदी करण्यात येणारा शेतमाल केंद्र शासनाने निश्चित केलेल्या मानकानुसार (FAQ norms) खरेदी करण्यात आली असल्याबाबत पडताळणी करणे. Non-FAQ दर्जाचा माल किती शेतकऱ्यांचा नाकारण्यात आला, त्याबाबतची खरेदी केंद्राने जतन केलेल्या रजिस्टरवरून माहिती घेणे व त्यानुषंगाने कार्यवाही करणे.
१०. खरेदी करण्यात आलेल्या शेतमालाची दैनंदिन लॉट एन्ट्री BeAM पोर्टलवर करण्यात आली असल्याची तपासणी करणे.
११. खरेदी केंद्र तपासणी वेळी उपस्थित शेतकरी, स्थानिक प्रतिनिधी अथवा इतर कोणी खरेदीबाबत केलेल्या तक्रारीची माहिती घेणे व त्यानुषंगाने कार्यवाही करणे.
१२. खरेदी केंद्रांची तक्रार प्राप्त आहे का याची (असल्यास तक्रारीच्या स्वरूपासह) माहिती घेणे
१३. खरेदी केंद्रापर्यंत जाण्याकरीता रस्ते, तात्पुरता शेतमाल साठवण्याकरीता व्यवस्था, पानपोई, इ. सुविधांची उपलब्धता.
१४. शेतकरी नोंदणी, Scheduling (SMS) खरेदी व खरेदी प्रलंबित असलेल्या शेतकऱ्यांची सोबत जोलेल्या परिशिष्टा 'अ' नुसार माहिती घेणे.
१५. खरेदी केंद्रांची माहिती PCSAP संकेतस्थळावर भरण्यात आली आहे का याची माहिती घेणे.
१६. CCTV रेकॉर्डिंग यंत्रणा बसविण्यात आली आहे का याची माहिती घेणे.

आ. गोदामावर तपासणी करावयाच्या बाबी :-

१. खरेदी केंद्रांच्या गोदामांची माहिती घेणे. (स्वतःच्या मालकीचे/ भाड्याने घेतलेले असल्यास भाडेकराराची माहिती)
२. गोदामात साठवलेले धान/भरडधान्य शासकीय बारदान्यामध्ये साठवलेले आहे का याची माहिती घेणे.
३. खरेदी केंद्राकडून गोदामावर आलेला शेतमाल साधारणतः ग्रेडरकडून किती वेळात तपासणी करून साठवणूक करण्यात येतो.

४. गोदामामध्ये शेतमालाची केंद्र शासनाच्या निकषांप्रमाणे साठवणुक केली आहे का याची माहिती घेणे.
५. गोदामामध्ये साठवणुक केलेल्या धानाच्या बारदान्यांचे वजन प्रमाणित केले आहे का याची माहिती घेणे.
६. गोदामाचे मॅपींग करण्यात आले आहे का यांची माहिती
७. गोदामाचे खरेदी केंद्रापासूनचे अंतर.
८. खरेदी केद्राकडून साठवणुकीसाठी आलेला शेतमाल FAQ दर्जाचा नसल्यास त्याचे प्रमाण, कारणे व त्याबाबतची केलेली कार्यवाही सोबतच्या परिशिष्ट 'ब' मधील नमुन्यात घेण्यात यावी व तदनंतर पुढील कार्यवाही करावी.
९. गोदाम स्तरावर असलेल्या त्रुटींमुळे शेतमाल साठवणूक करण्यास विलंब होत असल्यास विलंब आकार खरेदी केंद्रास भरावा लागतो काय याची तपासणी करणे.
१०. गोदाम साठवणूक क्षमता व सदर क्षमतेनुसार साठवणूक केली आहे यांची माहिती.
११. शेतमाल गोदाम साठवणुकीवेळी उपस्थित शेतकरी, स्थानिक प्रतिनिधी अथवा इतर कोणी शेतमाल साठवणूकीबाबत तक्रारी केलेल्या असल्यास त्यावर केलेली कार्यवाहीची तपासणी करणे.

३. तपासणीचा अहवाल -

१. दक्षता समिती तपासणीत आढळलेल्या विसंगतीचा अहवाल आपल्या अभिप्रायासह तपासणी झाल्यानंतर पुढील ५ कार्यालयीन दिवसांच्या आत विभागीय उपायुक्त (पुरवठा) यांना सादर करतील.
२. विभागीय उपायुक्त (पुरवठा) हे विभागातील सर्व जिल्ह्यांचा एकत्रित अहवाल त्यांच्या स्वयंस्पष्ट शिफारशीसह शासनास कार्यालयीन १५ दिवसांच्या आत सादर करतील.
३. शासनाकडे प्राप्त अहवालांनुसार शासनाकडून नियमोचित कारवाई करण्यात येईल. यासाठी शासनस्तरावर पुढील प्रमाणे दक्षता समिती नेमण्यात येईल.
 १. उपसचिव (ना.पु.२९) - अध्यक्ष.
 २. उपसचिव (१६-ब) - सदस्य.
 ३. वित्तीय सल्लागार व उपसचिव - सदस्य.
 ४. कक्ष अधिकारी (नापु-२९) - सदस्य सचिव.

४. दक्षता पथकाचा कालावधी -

दक्षता पथकांचा कालावधी हंगामनिहाय असेल. सदर दक्षता पथाकाद्वारे अन्य जिल्ह्यातील खरेदी केंद्रांची तपासणी केली जाईल. जिल्हानिहाय दक्षता पथकांना त्यांना तपासणी करण्यासाठी जिल्ह्यांची निश्चिती शासनस्तरावरून करण्यात येईल व त्याबाबत शासनस्तरावरून वेळोवेळी परिपत्रकाद्वारे सूचना निर्गमित करण्यात येतील.

५. जिल्ह्यातील पणन अधिकारी/प्रादेशिक व्यवस्थापक जिल्ह्यातील सर्व खरेदी केंद्रांची माहिती दक्षता पथकांस उपलब्ध करून देतील. संबंधित घटकाकडून दक्षता पथकास आवश्यक ते सर्व सहकार्य होईल यांची दक्षता संबंधित जिल्हा पुरवठा अधिकारी यांनी घ्यावी.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२६०१०५१६५१२५७६०६ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(प्रमोद पाटील)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

सहपत्र :- परिशिष्ट -अ,ब.

प्रति,

१. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी पणन महासंघ, कनमुर हाऊस, मुंबई.
२. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्या.नाशिक.
३. जिल्हाधिकारी, सर्व.
४. वित्तीय सल्लागार व उपसचिव, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मुंबई.
५. जिल्हा पुरवठा अधिकारी, सर्व.
६. सहायक जिल्हा पुरवठा अधिकारी, सर्व,
७. जनरल मॅनेजर (महाराष्ट्र), भारतीय अन्न महामंडळ, बोरीवली (पूर्व), मुंबई.
८. उपआयुक्त (पुरवठा), सर्व विभाग.

प्रत माहितीसाठी अग्रेषित :-

१. मा.विरोधी पक्षनेता विधानसभा/विधान परिषद.
२. मा. राज्यमंत्री अन्न, नागरी, पुरवठा व ग्राहक संरक्षण.
३. सर्व विधान परिषद सदस्य व विधानसभा सदस्य.

४. अपर मुख्य सचिव, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
५. प्रधान सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
६. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
७. खाजगी सचिव, मा. मंत्री, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
८. खाजगी सचिव, मा. राज्यमंत्री अन्न, नागरी, पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
९. मान्यताप्राप्त राजकीय पक्षांची कार्यलये.
१०. ग्रंथपाल, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, ग्रंथालय ६ वा मजला, विधानभवन, मुंबई.

परिशिष्ट-अ

अ.क्र.	एकुण नोंदणी झालेली शेतकरी संख्या	Scheduling (SMS)		Scheduling (SMS) पैकी		एकुण खरेदी प्रलंबित असलेले शेतकरी संख्या
		केलेले शेतकरी संख्या	प्रलंबित शेतकरी संख्या	खरेदी झालेले शेतकरी संख्या	प्रलंबित शेतकरी संख्या	
१.						
२.						

परिशिष्ट-ब

अ.क्र.	खरेदी केंद्राचे नांव	गोदामात आलेला शेतमाल		नाकारण्यात आलेला शेतमाल		नाकारण्यात आलेल्या शेतमालाची कारणे	त्यावर केलेली कार्यवाही
		क्विं.	एकुण बॅग	क्विं.	एकुण बॅग		
१.							
२.							